

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

”Ta det lugnt och bry er inte om skolan, det kan lösa sig sen, gör bara så att personen mår bättre först”

En kvalitativ studie om elevers egna ord och utsagor kring sin situation som hemmasittare.

Filippa Tryggmo & Johanna Hornesjö Brejding

Kandidatuppsats (SOPB 63)
VT 2024
Handledare: Karl Eriksson

Abstract

Authors: Filippa Tryggmo och Johanna Hornesjö Brejding

Title: *“Take it easy and don't worry about school, it might work out just fine, make sure the person feels better first” - A qualitative study on students' own words and statements about their situation as a homebound student.* [Translated title]

Supervisor: Karl Eriksson

Assessor: Johan Cronehed

Problematic school absenteeism and homebound students have over the years become a great problem in society. Research indicates that both causes for absenteeism and the path back to school are complex. Early detection is crucial to enable students to return to school. What do homebound students actually say about their own situation? In this study, we aimed to explore the perspective of homebound students and attempted to understand what they are trying to communicate. Therefore, we chose to conduct a qualitative study where we analyzed six different podcasts. These podcasts consist of six different interviews with students who have been homebound themselves. We aimed to find out what these individuals, who have chosen to speak out in the media, want to tell the society. The main object of this study was to examine how the homebound students perceive themselves and their well-being, how they view their relationships towards teachers and what they want to mediate to society through the podcasts. In the analysis, a relational perspective and the concept of shame were used as a theoretical starting point. From the results, several conclusions were made. To begin with, it is clear that students have a negative view of themselves where shame is a prominent feeling. Relationships with teachers were highlighted as crucial for students returning to school and a common thread in the students' voices was the experience of excessive demands. Too much focus on results and less focus on their actual well-being were commonly experienced.

Keywords: *Homebound students, Problematic school absence, Shame, Relationships, Demands.*

Nyckelord: *Hemmasittare, Problematisk skolfrånvaro, Skam, Relationer, Krav.*

Förord

Processen med detta arbete har inte alltid varit lätt och vi vill därmed tacka varandra för ett gott samarbete genom hela processen. Vi vill även tacka vår handledare som genom hela arbetsprocessen funnits där som ett bollplank och bidragit med god hjälp och bra idéer. Tack också till de andra studenter som medverkade under opponeringen och bidrog med bra och konstruktiv kritik vilket gjorde arbetet ännu bättre.

Filippa & Johanna

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1. Syfte	7
1.2. Frågeställningar	7
1.3 Förförståelse.....	7
1.4. Begreppsdefinitioner	8
1.4.1. Hemmasittare	8
1.4.2. Podcast	8
2. Kunskapsläge	9
2.1. Hur utbredd är problematiken?	9
2.2. Orsaker till problematisk skolfrånvaro	9
2.3. Vikten av tidig upptäckt och tidiga insatser	10
2.4. Insatser för att främja ungas skolnärvaro	11
2.5. Vikten av att lyssna på eleverna.....	13
2.6. Sammanfattning av kunskapsläget.....	13
3. Teori	14
3.1. Relationellt perspektiv	14
3.1.1. Relationellt perspektiv som begrepp	14
3.1.2. Relationellt perspektiv som pedagogik enligt Jonas Aspelin	14
3.1.3. Sam-varo och Sam-verkan enligt Jonas Aspelin	15
3.2. Skamperspektiv enligt Thomas J. Scheff	16
4. Metod	17
4.1. Kvalitativ metod	17
4.2. Sekundärt intervjumaterial.....	18
4.3. Urval	18
4.4. Tillvägagångssätt.....	19

4.5. Analys och bearbetning.....	20
4.6. Tillförlitlighet.....	21
4.7. Etiska överväganden	22
4.8. Arbetsfördelning.....	24
5. Resultat och Analys	25
5.1. Elevers upplevelser av skam.....	25
5.2. Vikten av goda relationer till lärare	28
5.3. Fokus på krav och resultat	32
6. Avslutande diskussion	35
6.1. Slutsats av studiens syfte och frågeställningar	35
6.1.1. Hur beskriver hemmasittare synen på sig själva och sitt mående?	35
6.1.2. Hur beskriver hemmasittare betydelsen av relationer till lärare på skolan?	35
6.1.3. Vad försöker hemmasittarna förmedla till samhället genom sina berättelser i podcasterna?	36
6.2. Resultatdiskussion	37
6.3. Metoddiskussion	39
6.4. Förslag på vidare forskning.....	40
7. Källförteckning	41

1. Inledning

Så kallad problematisk skolfrånvaro ser ut att öka i Sverige där en undersökning utförd av föräldranätverket *Rätten till utbildning* (2023) framhåller att antalet hemmasittare under fyra år har ökat från 8500 elever till 17 000 elever. Trots detta synliggörande och behovet av att undersöka individuella upplevelser finns barnens egna röster knappt representerade i den forskning som finns kring problematisk skolfrånvaro (Baker & Bishop 2015, s. 356). Utöver detta ser det dessutom ut att finnas en viss okunskap i samhället kring skillnaden mellan skolk och hemmasittare, eller skolvägran som det också kan kallas (se begreppsdefinition 1.4.1). Havik et al. (2015, s. 7) beskriver att orsakerna till skolfrånvaro kan delas upp i fyra kategorier där de nämner somatiska symptom, subjektiva hälsobesvär, skolk samt skolvägran där författarna menar att det är viktigt att skilja på skolk och skolvägran då dessa beror på olika saker och därför bör hanteras på olika sätt. Med det sagt är det viktigt att ha en förståelse för dessa olika grupper för att kunna hjälpa dem på bästa sätt, där vi i denna studie har valt att fördjupa och bredda bilden av hemmasittare med hjälp av elevernas egna perspektiv.

Tangen (2009, s. 841) lyfter vikten av att lyssna till elever då det är ett viktigt inslag i en inkluderande skola. Tangen (2009, s. 841) beskriver vidare att det är extra viktigt att lyssna till de elever som är stigmatiserade och marginaliserade då dessa elever anses vara experter på sina egna liv. Med grund i Tangens (2009) ord anser vi att det är av största vikt att lyssna på elever som är hemmasittare, inte minst för att de är elever och kan bidra till utvecklingen av skolan men även för att det är en grupp som är stigmatiserad. Genom att lyssna till elevernas egna ord hoppas vi få deras perspektiv på sin situation men framför allt deras känslor och tankar, vilket gör det möjligt att få reda på saker som kan vara nödvändiga för att hjälpa eleverna tillbaka och få dem att må bättre. Exempelvis kan vi genom att lyssna på eleverna ta reda på hur de ser på sig själva och sin situation, vilka relationer som ser ut att vara viktiga för eleverna samt vilka brister i skolan och i samhället som eleverna framhäver. Detta är avgörande för att förstå eleverna och på den vägen veta hur vi ska hjälpa dem. Vi har i denna studie valt att analysera podcastintervjuer med elever som är eller varit hemmasittare då vi tror och hoppas att det är just dessa elever som har något att förmedla till samhället.

Enligt 7 kap 2§ Skollagen (SFS 2010:800) omfattas alla barn som bor i Sverige av skolplikt. Förstår vi inte elevernas situation riskerar frånvaron att bli långvarig, vilket innebär att rätten till utbildning inte tillgodoses. Detta kan i sin tur leda till konsekvenser där personen riskerar

att hamna i utanförskap och lidande då en ofullständig utbildning inte är en bra förutsättning på arbetsmarknaden (Skolverket 2010, s. 6). Detta visar på denna studies relevans för socialt arbete då ämnet problematisk skolfrånvaro berör många delar av samhället samt att elever som inte tillgodoser sig utbildningen kan bli aktuella för socialt arbete i framtiden, men då i helt andra kontexter. Relevansen för socialt arbete stärks ytterligare av 2 kap 1§ Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) som säger att varje kommuns socialtjänst ansvarar för att enskilda personer i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Det är alltså både socialtjänsten och kommunens ansvar att ta hand om de elever som befinner sig i kommunen.

De frånvarande eleverna, eller hemmasittarna som de ofta kallas, lyfter själva fram brister i skolan som centrala och genom att låta de ungas röster komma till tals har vi en möjlighet att få fram elevernas tankar och känslor vilka är avgörande för att förstå deras situation men även i längden för att kunna hjälpa dem. Fokus i denna studie blir med andra ord att lägga ungdomarnas egna perspektiv i fokus och se till vad de försöker förmedla med fokus på deras syn på sig själva, vikten av relationer samt eventuella brister i skolan och i samhället.

1.1. Syfte

Syftet med studien är att undersöka på vilket sätt unga med erfarenhet av problematisk skolfrånvaro begripliggör sin situation i publika sammanhang, där studien är ute efter att förstå hemmasittares syn på sin egen situation samt brister i skolan och i samhället.

1.2. Frågeställningar

- Hur beskriver hemmasittare synen på sig själva och sitt mående?
- Hur beskriver hemmasittare betydelsen av relationer till lärare på skolan?
- Vad försöker hemmasittarna förmedla till samhället genom sina berättelser i podcasterna?

1.3 Förförståelse

Vi har båda två intresserat oss för detta ämne då det är ett fenomen som inte uppmärksammades under tiden vi gick i grundskolan, men som nu anses vara ett av skolans största problem och ett ämne som ständigt kommer till tals i den allmänna debatten. En av oss har dessutom erfarenhet av detta på nära håll då en närstående har varit hemmasittare under en period, något som har

legat till grund för ett intresse av att undersöka ämnet. Utöver detta är kunskapen om ämnet begränsad, därav önskan att undersöka ämnet ytterligare.

1.4. Begreppsdefinitioner

1.4.1. Hemmasittare

I denna studie syftar begreppet hemmasittare till elever som under längre tid är frånvarande från skolan och mer eller mindre enbart befinner sig i hemmet. Detta innefattar alltså elever som under en längre, sammanhållen, tid är ifrån skolan. Dessa elever försöker inte dölja sin frånvaro utan föräldrarna är medvetna om situationen. Hemmasittare skiljer sig därmed från begreppet skolk som i stället omfattar elever som har ogiltig ströfrånvaro som de dessutom döljer för sina vårdnadshavare.

Vi har valt att i denna studie använda oss av begreppet hemmasittare trots att vi är medvetna om att det finns en negativ klang kring begreppet. Vi har trots det valt att använda oss av begreppet då det underlättar för oss när vi vill beskriva de elever som är frånvarande från skolan under en längre tid. Detta då det gör det lättare att kunna skilja vårt fokus från andra begrepp som exempelvis skolk som annars lätt hade kunnat blandas ihop med hemmasittare när vi syftar till elever som är frånvarande. Vi vill dock understryka att vi inte lägger någon värdering i begreppet hemmasittare.

1.4.2. Podcast

I denna studie avser detta podcastintervjuer som är publicerade för allmänheten i form av en ljudfil. När vi syftar till detta begrepp använder vi oss även av begrepp såsom poddar och andra liknande ord för att underlätta men det syftar till samma sak som begreppet podcast.

2. Kunskapsläge

Under denna rubrik ges en översikt över kunskapsläget kring hemmasittare och problematisk skolfrånvaro. Med hjälp av tidigare forskning, rapporter samt andra artiklar ska problemet kring hemmasittares situation synliggöras och förstås. Avsnittet inleds med en presentation av statistik över frånvarande elever i Sverige som sedan följs av en diskussion kring orsakerna till problematisk skolfrånvaro, något som inkluderar både skolrelaterade och familjerelaterade faktorer. Därefter behandlas vikten av tidig upptäckt av bland annat faktorer som kan leda till skolfrånvaro samt tidiga insatser för att minska skolfrånvaron. Även insatser för att arbeta med frånvarande elever och främja skolnärvaro tas upp, där det bland annat handlar om att se till att skolan blir en bra plats där eleverna känner meningsfullhet och vill vara på, där både lärare och elever har ett ansvar. Avslutningsvis betonas vikten av att lyssna på elevernas egna berättelser.

2.1. Hur utbredd är problematiken?

I en undersökning gjord av föräldranätverket *Rätten till utbildning* från 2023 framkommer att antalet hemmasittare under fyra år har ökat från 8500 elever till 17 000 elever. Undersökningen visar även att gruppen som har 20% eller mer frånvaro har fördubblats under samma period vilket innebär att 140.000 elever är frånvarande från skolan en eller flera dagar i veckan. En kartläggning från Skolverket (2021, s. 26) visar på samma problematik där det även framkommer att frånvaron ser ut att vara högre i de högre årskurserna. Den totala frånvaron, både ogiltig och giltig, uppkom under höstterminen 2020 till att en av tre elever på högstadiet var frånvarande minst 15 procent. På mellanstadiet var siffran enbart en av fyra och på lågstadiet samt förskoleklass hamnade siffran på en av fem.

2.2. Orsaker till problematisk skolfrånvaro

Havik et al. (2015, s. 7) skriver om bedömningen av olika orsaker till skolfrånvaro. Studien visar att uppskattningsvis 5-28% av alla skolbarn vid något tillfälle uppvisar ett beteende av skolvägran, något författarna till studien menar kan leda till konsekvenser så som försämrad skolprestation, skolavbrott, sociala och psykologiska problem som i sin tur kan leda till problem med att få en anställning. Orsakerna till skolfrånvaro kunde delas upp i fyra kategorier vilka var somatiska symptom, subjektiva hälsobesvär, skolk samt skolvägran. Artikeln gör det även tydligt att skäl till skolk och skäl till skolvägran ska skiljas på eftersom dessa beror på olika saker och därför bör hanteras på olika sätt. Även brist på sociala relationer med sina skolkamrater kan öka riskerna för skolvägran och skolk.

Att anlägga ett helhetsperspektiv på vad begreppet problematisk skolfrånvaro faktiskt innebär menar Tobias Forsell (2020) är viktigt för att förstå det centrala i problemet. Bland annat tar han i sin avhandling upp att den problematiska frånvaron oftast har med flera faktorer att göra, däribland elevens lärande och elevens relation till både skolpersonal och övriga elever (2020, s.132). Det nämns bland annat att de orsaker som utlöser frånvaron inte alltid behöver vara desamma som fortsätter hålla barnet ifrån skolan. Vid en längre frånvaro kan nämligen faktorer såsom nedstämdhet, ångest, kravställning samt brist på socialt stöd bidra till att situationen förvärras (Ibid, s. 133).

En studie från Skolverket (2010) lyfter också aspekten av att långvarig frånvaro ofta har flera orsaker, vilket gör det svårt att hitta en enkel lösning på problemet. Orsakerna ser ut att kunna delas upp i skolfaktorer samt hem- och familjerelaterade faktorer. Skolrelaterade orsaker delas i sin tur upp i tre delar, nämligen pedagogiska, organisatoriska samt sociala. De pedagogiska orsakerna kan inkludera svårigheter i vissa ämnen, bristande bemötande från lärare, otillräcklig hjälp för elever med särskilda behov samt försenade stödinsatser (Skolverket 2010, s. 26). Organisatoriska faktorer kan vara problem med närvarosystem, brist på lärarkontakt, för många vikarier, för stora klasser samt oklarheter kring ansvarsfördelning (Ibid, s. 32). Slutligen har vi de sociala faktorerna som handlar om att skolan inte bara är en plats för kunskap utan också en plats där eleverna skapar relationer. Detta innebär att konflikter såsom utanförskap, kränkningar, mobbning, trakasserier och gruppträck kan uppstå och skapa problem för eleverna (Ibid, s. 35-36). Utöver skolfaktorerna kan även faktorer i hemmet såsom föräldrar som uppmuntrar frånvaron, svåra hemförhållanden med dödsfall inom familjen eller andra problem som drabbat föräldrarna såsom migration, arbetslöshet, sjukdom eller misshandel på ett eller annat sätt bidra till bristande stöd i och från hemmet vilket gör att elever blir frånvarande från skolan (Ibid, s. 39).

2.3. Vikten av tidig upptäckt och tidiga insatser

Skolverket (2010, s. 77) betonar tidig upptäckt som avgörande för att snabbt återintegrera elever i skolan. Detta görs genom att uppmärksamma riskfaktorer för dåligt mående hos eleverna eller en början till frånvaro och då kan fungerande närvarokontroller användas som ett effektivt verktyg. Närvarokontroller är även viktiga för att främja närvaro och tidigt identifiera elever med hög frånvaro. För att detta ska vara möjligt krävs ett väl fungerande närvarosystem, något som lärarna måste ta ansvar för. Därför är det också viktigt att kommunen säkerställer att lärarna har tillgång till fungerande system för att utföra dessa kontroller (Skolverket 2021, s. 99-100).

En annan rapport framhåller vikten av att skolor registrerar frånvaro för att säkerställa elevernas rätt till utbildning. Genom att noggrant dokumentera närvaro ger skolorna en tydlig signal om betydelsen av närvaro och de möjliga konsekvenserna eventuell frånvaro kan leda till (SOU 2016:94, s. 119). Även den dagliga kontakten mellan lärare och elever är viktig för att tidigt upptäcka riskfaktorer för frånvaro samt för att skapa en trygg miljö där elever känner sig tillräckligt motiverade och trygga för att vara närvarande (Skolverket 2021, s. 102).

En annan intressant iakttagelse när det kommer till betydelsen av tidiga insatser lyfter Strömbeck et al. (2021) i sin studie där de fokuserar på ett program som kallas för hemmasittarprogrammet (HSP). HSP är en kognitiv beteendeterapeutisk intervention med syfte att öka skolnärvaron och förbättra elevernas mentala hälsa. I studien har författarnas fokus varit att utvärdera effektiviteten av HSP genom att mäta skolnärvaro och mental hälsa både före och efter behandling samt vid en uppföljning sex månader senare. Studiens resultat visade på att äldre ungdomar, även om de också kunde visa positiva förändringar, ofta behövde mer komplexa interventioner för att återvända till skolan än vad de yngre eleverna i studien behövde (Strömbeck et al 2021, s. 10). Även Havik et al. (2015, s. 1) skriver att tidiga insatser är av stor vikt för att förebygga negativa konsekvenser på både social, psykologisk och akademisk nivå, framför allt när det kommer till äldre elever. Eftersom tidiga interventioner är något som lyfts upp i många av våra nämnda forskningsartiklar men även i Skolverkets rapporter blir det tydligt att tidig upptäckt anses vara viktigt för att förebygga problematisk skolfrånvaro.

2.4. Insatser för att främja ungas skolnärvaro

För att kunna vidta åtgärder vid elevers skolfrånvaro och på så sätt främja skolnärvaro är det viktigt att orsaken till frånvaron utreds. I många fall finns det tidiga tecken som kan liknas med ångest, somatiska problem samt andra svårigheter som senare leder fram till en hög skolfrånvaro, något som Casoli-Reardon et al. (2012, s. 51-52) menar kan vara avgörande för att identifiera frånvaron i ett tidigt skede då det ju äldre eleverna blir, även blir desto svårare att ingripa. Bland annat nämner studiens författare att vissa anpassningar i klassrummet kan öka elevens känsla av att bli hörd och stöttad, vilket i sin tur kan minska känslan av stress. Att nå ut till elever och ge stöd snarare än att upprätthålla en tillrättavisande karaktär har alltså visat sig vara en hjälp till att lindra elevernas ångest och på så sätt främja elevers närvaro.

En annan studie inom ämnet främjande skolnärvaro gjord av Ekstrand (2015, s. 470) visar på att förebyggande arbete bör prioriteras för att underlätta elevers relationer till betydelsefulla,

framför allt vuxna, personer i deras liv. Författaren till studien trycker dessutom på behovet av att skolan behöver kännas meningsfull för eleven som individ och att denne behöver känna sig tillräckligt utmanad för att känna att skolnärvaron ger något tillbaka (Ibid, s. 473). Översiktligt pekar studien på att ett perspektivskifte är nödvändigt för att uppmuntra elever till skolnärvaro eftersom elevens framgång i skolan kommer från en positiv skolmiljö, bra relationer till vuxna samt en känsla av kompetensutveckling.

Vidare framkommer det i Ekstrands (2015, s. 463) studie att skolan, lärare samt hälsoteam ofta pekar på omständigheter och attityder i hemmet som problematiska faktorer, medan föräldrar och elever anser att problemen beror på brister i skolans agerande. Det råder en oklarhet kring vad som egentligen är problemet. Betydelsen av goda relationer mellan elever och lärare understryks, eftersom det ser ut att finnas en koppling mellan sådana relationer och elevers trivsel i skolan samt närvaro, vilket i sin tur leder till bättre resultat och minskad frånvaro (Ibid, s. 470). Studien betonar betydelsen av självförtroende för att elever ska kunna hantera skolrelaterade frågor, där sociala band, särskilt till lärare, verkar spela en viktig roll (Ibid, s. 472), men även vikten av att fokusera på elevernas styrkor snarare än att enbart fokusera på deras svagheter framhävs för elevernas hantering av dessa frågor. Sammanfattningsvis betonar Ekstrand (2015, s. 473-474) nödvändigheten av att se skolan som helhet och undersöka om det finns några faktorer där som kan ligga till grund för frånvaron.

För att förstå vikten av främjande insatser är det också viktigt att uppmärksamma de elever som faktiskt återintegreras till skolan, och i en rapport från Skolverket (2010, s. 42) framkommer det att återintegreringen kan vara en kombination av olika faktorer. Det ser främst ut att handla om förändringar i form av att verksamheten blir mer flexibel och individanpassad, vilket gör att utbildningen blir mer anpassad för varje elev och dennes specifika behov (Ibid). Precis som Ekstrand (2015, s. 472) hävdar visar även denna rapport att en ökning av elevernas självförtroende verkar vara av stor betydelse för att kunna bryta den negativa spiral som eleverna fastnat. Något som kan uppnås genom att vuxna förebilder, såsom lärare, ställer rimliga krav och visar förståelse. I grunden ser det ut att handla om att bygga goda relationer och engagemang hos eleverna för att miljön på skolan ska bli trivsamt och i sin tur medföra att eleverna vill stanna där (Skolverket 2010, s. 75-76). Dessa faktorer trycker även Karlberg & Persson (2017) på, där författarna menar att det mest effektiva sättet att förebygga och motverka frånvaro är att se till att skolan blir en plats där eleverna känner meningsfullhet där både elever och lärare spelar en viktig roll för att skapa en miljö som elever vill befinna sig i.

2.5. Vikten av att lyssna på eleverna

I en studie som handlar om att presentera en ram för att förstå elevers kvalitet på skollivet ur deras egna perspektiv framkommer vikten av att se till att få tillgång till röster som sällan hörs (Tangen 2009, s. 840). Vikten av att lyssna på elever borde vara uppenbar där elevernas röster kan ge ett viktigt inslag till debatten om inkludering vilket blir extra tydligt när man talar om röster som sällan hörs, där röster från elever som stigmatiseras och marginaliseras i skolan är extra viktigt. Tangen (2009, s. 841) menar att det är viktigt att komma ihåg att dessa barn är experter på sina egna liv och av den anledningen bör bli lyssnade på.

2.6. Sammanfattning av kunskapsläget

Sammanfattningsvis går det, i den kunskapsöversikt som framförts, att tolka att skolfrånvaron är utbredd vilket återigen pekar på vikten av denna studie. Det lyfts fram en mängd olika orsaker både till att eleverna är frånvarande men även vägen tillbaka vilket pekar på problemets komplexitet. För att minska risken för att dessa elever ska öka lyfts närvarokontrollen som ett förslag då det är viktigt med tidig upptäckt för att snabbt kunna sätta in tidiga insatser för att få eleven tillbaka till skolan. Extra tydligt är vikten av tidiga insatser i ämnet för att förebygga den problematiska skolfrånvaron, då detta är något som en stor del av forskningen tar upp. Slutligen framkommer vikten av att lyssna till eleverna när denna problematik ska undersöka eftersom det trots allt är eleverna själva som är experter på sina egna liv.

3. Teori

I följande avsnitt kommer de teoretiska begrepp och teorier som har valt att appliceras på studien att tas upp. Till att börja med presenteras det relationella perspektivet enligt Jonas Aspelin (2013) kort för att sedan gå in djupare på hur det kan användas. Detta följs senare av avsnittet om Thomas J. Scheffs (1990) teori om skam. Med hänsyn till de frågeställningar studien tar upp kring elevernas syn på sig själva och deras mående samt betydelsen av relationer mellan elever och lärare, kan de valda teorierna bidra till en fördjupad förståelse av fenomenet hemmasittare.

3.1. Relationellt perspektiv

3.1.1. Relationellt perspektiv som begrepp

Enligt socialpsykologen George Herbert Mead är ett relationellt perspektiv en teoretisk ram inom socialpsykologin som präglas av ett intresse för vad som sker mellan människor i förhållande till deras sociala relationer och sociala miljöer (Berg 2013, s. 32). Det är alltså inte enbart individen och dess egenskaper som ligger i fokus i ett relationellt perspektiv, utan det är interaktioner och relationer mellan människor som skapar olika sammanhang och på så sätt bidrar till hur människor genom sociala situationer står i relation till andra. Mead är nämligen av åsikten att de relationer vi har är den stora byggstenen i både oss själva som individer men även för samhället i stort, eftersom det är genom dessa sociala relationer som en person dels formar sin personlighet men också får möjlighet att aktivt delta i det sociala samspelet som i sin tur definierar oss som individer (Ibid).

Det relationella perspektivet definieras alltså av vad som sker mellan människor och innefattas, enligt Aspelin (2013, s. 7-8), av tre aspekter som hänger samman. Dessa tre aspekter är relationer som huvudsaklig enhet, den sociala verkligheten som dynamisk och föränderlig samt förståelsen av sociala fenomen som influerade av sociala sammanhang. Med andra ord anlägger det relationella perspektivet flera uttryck för att kunna förklara olika former av relationer mellan människor och hur dessa kan komma att påverkas och förändras genom dessa aspekter.

3.1.2. Relationellt perspektiv som pedagogik enligt Jonas Aspelin

Att anlägga ett relationellt perspektiv på pedagogiken inom skolan beskriver Aspelin (2013, s. 14) som ett synsätt där relationer ska stå i centrum i stället för individuella förhållanden. Aspelin (2013, s. 184) beskriver vidare begreppet deltagarcirklar vilket innebär att elever deltar i många

olika relationer men att den första och även viktigaste cirkeln utgörs av relationen mellan lärare och elev. Det är relationen mellan lärare och elev som är kärnan i utbildningen och det som ses som det viktigaste inom det relationella perspektivet. Vidare finns det även fler cirklar där relationen mellan lärare och elevgrupp samt elev och elev också inkluderas.

3.1.3. Sam-varo och Sam-verkan enligt Jonas Aspelin

Vidare inom begreppet relationellt perspektiv som pedagogik ställer sig Aspelin frågan om var utbildningens viktigaste, mest betydelsefulla aktivitet utspelar sig (2013, s. 18). Han diskuterar termen relationsprocesser och hävdar här att det som är avgörande inom detta inte är vad läraren gör med eleven eller tvärtom utan snarare vad som inträffar och existerar mellan dem (Ibid, s. 19). Vidare använder sig Aspelin av begreppen samverkan och samvaro som beskrivs nedan.

Samverkan beskrivs enligt Aspelin som en process där två eller fler personer samarbetar för att koordinera sina handlingar, vilket kan vara mer eller mindre framgångsrikt beroende på hur väl samverkan mellan de olika parterna fungerar. Denna process är strukturerad genom kulturella och sociala normer där samarbetet präglas av förutsägbarhet och innebär en samordnad aktivitet som är mer eller mindre målinriktad. Samvaro å andra sidan är en mer intim och ömsesidig interaktion mellan individer, där två eller fler personer möts och omedelbart engagerar sig i varandras närvaro. En samvaro innebär enligt Aspelin en tillfällig avvikelse från mer strukturerade former av interaktion och kännetecknas till skillnad från samverkan av sin oförutsägbarhet där inga särskilda medel används för att underlätta kommunikationen mellan individerna som det handlar om (Aspelin 2013, s. 19).

Aspelin beskriver dessutom något som kallas för *fixeringsbild*, ett begrepp som framkommer när man diskuterar begreppen samverkan och samvaro (2013, s. 20-21). En fixeringsbild är en form av tolkningsram som gör det möjligt att betrakta verkligheten från två olika dimensioner, exempelvis att två olika bilder kan träda fram beroende på hur man väljer att fixera bilden (Ibid, s. 21-22). Vidare menar Aspelin att de två tolkningsformerna samverkan och samvaro kommer med två olika förhållningssätt för lärare att använda sig av i sina relationer till elever, nämligen *pedagogiskt tillvägagångssätt* och *pedagogiskt möte*. Det pedagogiska förhållningssättet kan liknas vid samverkan där det är målmedvetet och planerat för att inkludera eleven i lärandet medan det pedagogiska mötet liknas vid samvaro som sker mer spontant där läraren är närvarande utan att styra och på så sätt bekräftar eleven som den är och möter den på ett mer spontant sätt.

3.2. Skamperspektiv enligt Thomas J. Scheff

Thomas J. Scheff (1990, s. 15-19) beskriver skam som en känsla att vara mindre värd och en önskan att denna känsla ska döljas för andra. Bland annat menar Scheff att känslan av skam kan uppstå när normer och förväntningar bryts, något som kan leda till en känsla av mindervärde och en önskan om att undvika att andra ska bekräfta denna känsla. Vidare menar Scheff (1990, s. 16) även att begreppet skam kan användas för att definiera andra negativa känslor, alltså känslor som kan orsaka en negativ självbild hos individen. Exempel på känslor som liknar skam kan alltså bland annat vara avvisad, ovärdig och generad.

Ett begrepp som Scheff (1990, s. 15) använder sig av i sin beskrivning av begreppet skam är sociala band. Scheff menar bland annat att skam kan vara en indikation på hur starka våra sociala band är, men att begreppet i sig kan vara svårt att precisera. Han är emellertid säker på att det är något som är relationellt och att det är en viktig aspekt när det kommer till relationer mellan människor och att skam som känsla ligger bakom mycket kring våra sociala band, detta då människor reagerar automatiskt när vi känner bekräftelser och hot mot det. Skam kan därför vara en av reaktionerna på en känsla av hot mot det sociala bandet.

Scheffs (1990, s. 18) teori om "feeling traps", eller känslomässiga fällor som vi har valt att översätta det till, är en känsla som i allmänhet är sammanbunden av skam, där denna känsla kan förstärkas i sociala sammanhang. Scheff menar alltså att vissa känslor av skam, när de inte hanteras korrekt, kan "låtas fast" och på så sätt påverka vissa personer negativt, antingen relationsmässigt eller genom en negativ självkänsla. Även begreppet "unacknowledge shame" är intressant när det kommer till skam som perspektiv. Scheff (Ibid, s 169) menar att detta begrepp handlar om att inte ha förmågan att erkänna eller identifiera sin skam och av den anledningen inte vara medveten om hur de underliggande känslorna kan påverka våra beteenden och andra känslor.

4. Metod

I följande avsnitt presenteras denna studies metod och tillvägagångssätt. Här redovisas val av metod och empiriskt material, urval, tillvägagångssätt, bearbetning av material och analys, tillförlitlighet, etiska överväganden samt en kort beskrivning av arbetsfördelning.

4.1. Kvalitativ metod

Till studien valdes en kvalitativ metod, vilket grundar sig i att syftet inte enbart är att undersöka hur en situation eller plats ser ut utan att också undersöka varför det ser ut som det gör. Syftet med studien handlar om de betydelser som människor fäster vid sina egna upplevelser genom att förstå och tolka meningar i deltagarnas berättelser. För att få fram dessa aspekter i studien passar en kvalitativ metod bra då den ger fler detaljer. Den kvalitativa metoden fokuserar även på att undersöka ett sammanhang och en kontext vilket är bra då det kan hjälpa till att ge en förståelse för gruppen hemmasittare, och hur dessa personer fungerar i kontexten skolan (Bryman 2018, s. 479-480).

Studiens syfte är att, genom att undersöka elevernas egna ord av sina upplevelser av att vara hemmasittare, få en bild av elevernas subjektiva perspektiv. Med den utgångspunkten har studien inspirerats av den fenomenologiska ansatsen, men positionerar sig inte. Den fenomenologiska metodansatsen är en filosofisk metod som strävar efter att djupgående förstå och beskriva människors direkta upplevelser och subjektiva perspektiv. I fenomenologins praktik är målet att närma sig dessa upplevelser utan förutfattade meningar eller förväntningar, vilket ger utrymme för en subjektivitet och tolkning av varje individuell upplevelse (Justesen & Mik-Meyer 2011, s. 18). Vidare förklarar Justesen och Mik-Meyer (Ibid) att subjektivitet och tolkning inom fenomenologin är centrala delar för hur vi uppfattar och förstår vår omgivning och vår egen tillvaro. I stället för att söka generella mönster som är applicerbara på en bredare population, betonar fenomenologin det unika och specifika i varje enskild upplevelse. Detta innebär, när det kommer till en forskningsansats, att fokuset inriktas på att erhålla detaljerade och utförliga svar som speglar det individuella i varje upplevelse (Justesen & Mik-Meyer 2011, s. 21). Med andra ord strävar fenomenologin efter att fånga det mångfacetterade spektrumet av mänskliga erfarenheter för att förstå dem i deras fulla komplexitet. Genom att undersöka detta ska studien förhoppningsvis bidra med förståelse kring deltagarnas direkta upplevelser och subjektiva tolkningar med fokus på elevernas upplevelser

av att vara hemmasittare. Med det sagt kan denna studies fokus kring elevernas egna upplevelser i sin komplexitet liknas vid en fenomenologisk ansats.

4.2. Sekundärt intervjumaterial

Metodvalet i studien är ett sekundärt intervjumaterial i form av podcastintervjuer vilket valts med anledning av att studiens syfte är att undersöka hur gruppen hemmasittare kommer till tals i den allmänna debatten. Frågan angående att genomföra egna intervjuer med hemmasittare har lyfts men landat i att det inte är etiskt försvarbart då det finns en risk att det gör större skada än nytta. Detta då det rör sig om både unga personer, ett känsligt ämne samt att dessa personer befinner sig i en situation som kan betraktas som känslig. Detta är något som Fielding (2004, s. 100) också pekar på där författaren beskriver att sekundäranalys kan vara bra att använda sig av i situationer där ett känsligt ämne ska undersökas. En sekundäranalys kan även vara användbar när det rör en grupp människor som är svåråtkomliga vilket även det stämmer in på gruppen hemmasittare som studeras i denna studie. Slutligen lyfter Fielding (2004, s. 100) ytterligare en aspekt som gör att en sekundäranalys är värd att överväga, nämligen att det kan vara en fördel att använda sig av det material som redan finns när det rör sig om ett känsligt ämne, då fler personer slipper utsättas för den påfrestning som intervjuer eller liknande skulle kunna innebära för deltagarna. Detta betonar även Bryman (2018, s. 714-715) då han också lyfter en fördel med att göra en sekundäranalys av kvalitativ data, där han menar att eftersom många kvalitativa forskare ofta får ett stort material där allt inte kommer till användning är det positivt att det kan användas fler gånger så att materialet utnyttjas till fullo. Med grund i detta gjordes valet, med respekt för de unga personer som är hemmasittare, att använda redan publicerat material. Dessutom fanns det ett intresse kring att finna eventuella brister i skola och samhälle som elever väljer att betona i sina berättelser och det var därmed intressant att se om de personer som faktiskt valt att gå ut i media har något att förmedla till samhället. Detta gjorde valet av podcastintervjuer än mer intressant och fyllde ett tydligare syfte för studien.

4.3. Urval

Urvalet av respondenter är ett målstyrt urval vilket är det vanligaste inom kvalitativa studier. Bryman (2018 s. 498) beskriver att ett målstyrt urval går ut på att forskaren väljer ut den empiri som de tror kommer kunna bidra till studien och dess syfte, vilket innebär att forskaren försöker hitta de respondenter eller det material som förhoppningsvis kommer att kunna ge något till analysen. Fördelen med detta blir givetvis att sannolikheten att finna användbar information i

materialet är större och därmed blir det lättare att senare kunna dra slutsatser kring sin forskningsfråga. Risken är dock att undersökningen kan bli subjektiv och därmed tappa sin objektivitet eftersom urvalet plockas ut efter vad forskaren vill få reda på. Med grund i detta valdes podcaster som ansågs vara användbara i analysen ut, det vill säga podcaster som tar upp ämnet hemmasittare och mer exakt elevers syn på sin egen situation som hemmasittare. Detta resulterade i sex stycken podcasts som innehåller intervjuer med sex stycken olika elever som är eller varit hemmasittare. Podcasterna valdes ut från olika produktionsbolag då det minskar risken att ett visst bolag vill vinkla sin podd på ett visst sätt vilket i sin tur bidrar till att behålla bredden och objektiviteten i studien. Tre av podcasterna är intervjuer med tjejer och tre är med killar. Alla podcaster handlar om elever som är eller har varit hemmasittare på grundskolan. Podcastintervjuerna har vidare i denna studie kallats för intervjudeltagare 1 till och med intervjudeltagare 6.

4.4. Tillvägagångssätt

Innan det empiriska materialet valdes ut bestämdes ett antal krav som materialet skulle uppfylla för att få vara med i studien. Dessa krav grundade sig i studiens valda frågeställningar där poddarna dels skulle handla om problematisk skolfrånvaro med fokus på hemmasittare men även mer specifikt ta upp frågor som rör synen på sig själv och sitt mående samt synen på relationen till lärare. Sedan fanns ytterligare ett krav, vilket var att materialet som användes i studien skulle utgå ifrån elevers egna ord där det skulle beröra elever som själva är eller har varit hemmasittare. Slutligen var det även viktigt att materialet som plockades ut skulle handla om eleverna som på ett eller annat sätt har valt att gå ut till allmänheten och berätta sin historia då en del av studiens syfte är att förstå vad eleverna försöker förmedla via media till allmänheten.

När kraven var bestämda påbörjades sökningen av material. Till en början av processen skedde detta brett där det inte fanns några avgränsningar kring någon specifik form av media utan alltifrån självbiografier, dokumentärer, intervjuklipp, podcasts samt andra internetforum och tidningsartiklar var aktuellt. När en del material, som kunde vara aktuellt för studien, hade plockats ut var det dags att påbörja ytterligare en bearbetning av materialet där varje specifikt materialet översiktligt kollades igenom för att se om det var relevant för studien. Här valdes en del bort och en del gick vidare utifrån principen att den största delen av materialet skulle uppfylla de grundläggande kraven även om hela inte var tvungen att göra det. Material som senare ströks var exempelvis intervjuer med barn och föräldrar där föräldrarnas roll många

gångar fick för stort utrymme för att passa in i denna studie. Slutligen resulterade denna process i sex stycken podcaster som sedan transkriberades. Därefter togs beslutet att materialet innehöll aspekter som såg ut att kunna svara på studiens frågeställningar och därmed togs i sin tur beslutet att materialet var tillräckligt stort och brett för att kunna gå vidare med analysen.

4.5. Analys och bearbetning

Till studien valdes en innehållsanalys där huvudfokuset är att söka efter teman i det empiriska materialet som analyseras. Hur dessa teman presenteras kan dock göras på olika sätt, exempelvis i form av citat (Bryman 2018, s. 677). Vidare valdes en tematisk analys för att analysera materialet och på den vägen få fram relevanta teman att dra slutsatser utifrån. En tematisk analys är ett av de vanligaste sätten att analysera kvalitativ data på och dessutom inte något som har en tydlig bakgrund eller är beskriven utifrån tydliga tekniker utan det är ett arbetssätt som finns inom många analysmetoder såsom bland annat en innehållsanalys (Bryman 2022, s. 702). En tematisk analys gör det möjligt att ta reda på vad materialet innehåller och säger oss genom att hitta samband och återkommande teman i materialet. I denna studie handlade det om att hitta meningar och betydelser i elevernas berättelser. Detta då studiens syfte är undersöka och förstå vad det kan innebära att vara hemmasittare, där förhoppningen med studien är att genom att bredda och ifrågasätta bilden av hemmasittare ska läsarens förgivettagna förståelse om fenomenet berikas och därmed skapa större förståelse för dessa individer.

En tematisk analys börjar med att hitta teman i det insamlade materialet, något som kan ske på många olika sätt där det i denna studie användes repetitioner där teman som återkom i det insamlade materialet vid ett flertal tillfällen plockades ut och analyserades vidare. Viktigt är dock att temat också ska vara relevant för forskningsfrågan och därav sågs de valda temana till att också vara i linje med studiens syfte och dess forskningsfråga (Bryman 2018, s. 705).

Vid en tematisk analys är det till en början viktigt att göra sig bekant med det insamlade materialet där antingen hela eller åtminstone delar av materialet ska läsas. Detta innebar att materialet lästes ett flertal gånger för att på den vägen lära känna materialet. Därefter är det dags att inleda kodning där det insamlade materialet i denna studie sorterades efter inbördes kategorier. Denna kodning var till en början öppen och spontan där delar av texten som kändes relevant för studien och en senare analys markerades ut. Efter detta steg var det dags att minska antalet koder genom att skapa teman som koderna kunde delas in i. Detta för att göra det lättare

att överblicka det material som arbetades med och som skulle få fokus i studien. Genom att hitta gemensamma teman för koderna kan dessa lyftas till en högre, mer generell nivå som i sin tur kan ringa in flera mindre delteman. Därefter blir det relevant att ge koderna eller teman namn som är knutna till den litteratur som använts, vilket ska fånga stora och relevanta delar av materialet. Dessa namn kan ses som en form av begrepp. Här landade denna studies analys i några större begrepp vilka blev skam, ångest, relationer, krav samt resultat. Därefter försökte olika samband mellan de olika teman som plockats ut att hittas, något som kan liknas vid att skapa olika former av nätverk där teman på olika sätt hänger samman. I denna studie finns det en viss koppling mellan skam och ångest samt skam och relationer. Allt ser dessutom ut att hänga samma med krav och resultat. Det är också viktigt att koppla valda teman till studiens forskningsfråga samt den använda litteraturen men även att se till att valda teman finns av en anledning och att det ger något till studien, vilket gjordes genom att säkerställa att slutsatser skulle kunna dras utifrån de valda teman (Bryman 2018, s. 707-708).

I denna studie har en induktiv teori använts, vilket är vanligt förekommande när det gäller en kvalitativ metod. Detta innebär att med hjälp av de teman som växt fram i bearbetningen av materialet valdes teorier och teoretiska begrepp ut som ansågs kunna vara till hjälp för att förklara och hitta mening i materialet. Med ett induktivt angreppssätt blir teorin resultatet av forskningen. Detta innebär att slutsatserna har dragits med grund i det insamlade materialet och med hjälp av de koder och teman som plockats ut vid kodningen valdes ett antal teoretiska begrepp ut som går att koppla till och förklara dessa teman. De teoretiska perspektiv och begrepp som ansågs användbara för denna studie var skam samt ett relationellt perspektiv, vilket presenteras närmare under teoriavsnittet (Bryman 2018, s. 49-50).

4.6. Tillförlitlighet

När det gäller frågan om reliabilitet och validitet inom kvalitativ forskning framför Bryman (2018, s. 467) två grundläggande kriterier, nämligen kriterierna *tillförlitlighet* och *äkthet*.

Bryman (2018, s. 467) skriver att en studies tillförlitlighet består av fyra delkriterier, nämligen kriterierna *trovärdighet*, *överförbarhet*, *pålitlighet* samt *en möjlighet att styrka och konfirmera*. Inom kvalitativ forskning innebär trovärdighetsbegreppet att beskrivningarna av den sociala verkligheten framgår extra tydligt och att det därför är viktigt att tänka över det material som väljs ut för att bedöma dess trovärdighet. För att bekräfta att forskaren har uppfattat verklighetens beskrivningar på rätt sätt rekommenderas en teknik som kallas för triangulering,

vilket innebär att forskaren använder sig av mer än en datakälla vid sitt studerande av den sociala verkligheten (Ibid, s. 468). Studiens valda empiri är av samma karaktär, men kommer från två olika produktionsbolag samt sex olika individer som berättar om sin syn på deras verklighet som hemmasittare, något som anses ligga till grund för en hög trovärdighet i ämnet. Till skillnad från en kvantitativ undersökning kommer inte en fast och absolut bild av den verklighet som undersöks att framstå. Kriteriet *möjlighet att styrka och bekräfta* finns därför till för att försäkra att studiens genomförare agerat i god tro och inte avsiktligt låtit exempelvis värderingar eller teoretiska inriktningar påverka studiens utförande (Bryman 2018, s. 470). Eftersom studiens material har bearbetats och kodats utan en särskild teori i åtanke kan detta styrka att studiens slutsatser inte på förhand påverkats och att vi därmed har agerat i god tro till vårt material.

När det kommer till äkthetskriteriet väcks ett antal mer generella forskningsfrågor. Det kan till exempel handla om huruvida undersökningen ger en *rättvis bild* av de människor som studeras eller om den medför en *pedagogisk autenticitet*, det vill säga om undersökningen bidrar till att deltagarna får en klarare bild av hur andra personer i samma miljö upplever den sociala verkligheten (Bryman 2018, s. 470). Då studien utgår ifrån redan publicerat material kommer inte detta kriterium påverka undersökningen i sig, men bedömningen har trots allt gjorts angående att valda podcastavsnitt ska granskas med en kritisk utgångspunkt så att bilden av de åsikter och uppfattningar som framkommer av de tidigare hemmasittarna ska sammanfattas på ett sådant rättvist sätt som möjligt.

4.7. Etiska överväganden

De podcaster och intervjupersoner som använts i denna studie har avidentifierats och i stället kallats för intervjudeltagare 1 till och med intervjudeltagare 6. Detta har gjorts med anledning av att de personer som har medverkat i podcasterna som analyserats inte ska kunna identifieras i denna studie. En del av podcasterna var redan innan avidentifierade medan andra inte var det, vilket gjorde att beslutet kring att avidentifiera alla podcaster togs för att på den vägen kunna säkra de ungas identitet så långt som möjligt. Av den anledningen har det heller inte framförts en tydlig beskrivning av ålder eller kön kring en viss intervjudeltagare, då detta gör det för enkelt att ta reda på vilken podd och intervjudeltagare som det handlar om. Trots att personerna har valt att medverka i podcaster som har presenterats för allmänheten går det inte att med säkerhet veta exakt vad de har samtyckt till och därmed inte heller att ta för givet att personerna

vill medverka med sina riktiga namn i denna studie och därav har beslut om aidentifiering gjorts.

Etiska överväganden kan till en början låta enkelt när det rör sig om en sekundärkälla då de etiska överväganden som exempelvis är relevanta när det rör sig om intervjuer såsom informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet som framkommer av Vetenskapsrådet (2002, s. 6) inte är aktuella på samma sätt. Valet av sekundäranalys gör dock att det i stället är en del andra etiska överväganden som blir aktuella att ta ställning till i denna studie.

Thorne (1998, s. 550) beskriver exempelvis att även om respondenterna har lämnat samtycke vid den primära studien kan forskaren aldrig veta vad personen exakt har samtyckt till och därmed inte heller att personen samtycker till den nya, sekundära, studien som görs. Här blir det därför extra viktigt att se till att den sekundära undersökningen är i linje med det som den primära studien var ute efter. Alltså kan forskaren inte förutsätta att en person som samtyckt till att medverka i en studie om ett visst ämne också samtycker till att vara med i en ny studie som inte alls handlar om samma sak (Thorne 1998, s. 550-551). Här gjordes bedömningen att i och med att de podcasts som det empiriska materialet utgjorde av har som syfte att intervjua elever som varit hemmasittare för att ge en bättre bild av deras situation stämmer det alltså överens med denna studies syftet som handlar om att analysera elevers egna ord kring sin situation som hemmasittare.

En annan aspekt som också är värd att nämna är att denna studie inte på något vis försöker peka ut brister och eller negativa beteenden i de enskilda elevernas berättelser utan dess syfte är enbart att ge en bild av hur hemmasittarnas situation kan se ut samt att lyfta de brister som eleverna lyfter fram när det gäller hur skola och samhälle arbetar med hemmasittare. Studien lyfter inte nya saker som kan upplevas kränkande för eleverna utöver det som de redan själva valt att förmedla i poddarna. Här spelar valet av att aidentifiera poddarna ytterligare en viktig roll då det med anledning av att studien inte kunnat inhämta samtycke från varje enskild individ som medverkat i podcasterna, är av extra vikt att hantera dessa unga personer med försiktighet och undvika att deras identitet röjs.

Även Bryman (2018, s. 714-715) lyfter risker med att använda sig av sekundäranalys av kvalitativ data där han menar att forskaren inte har samma förståelse och insyn i den sociala

kontext som studerats när materialet samlades in, vilket i sin tur skulle kunna försvåra tolkningen. Han lyfter dock att detta inte ser ut att vara ett lika stort problem när det rör sig om intervjuer vilket gör denna studie mer försvarbar då materialet som använts trots allt ger en bred bild av elevernas situation. Intervjuerna som analyserats är gedigna med tydliga beskrivningar av elevernas bakgrund, väg till frånvaron samt deras egna ord vilket ger en bra bild av elevernas situation och deras kontext. Därmed är denna aspekt inte ett problem i denna studie.

4.8. Arbetsfördelning

Genom hela arbetet, från början till slut, har vi varit två studenter om det. Det innebär att båda har varit delaktiga i alla delar på ett eller annat sätt vilket innebär att båda tar ansvar för arbetet i sin helhet. Planeringen har gjorts tillsammans, likaså alla olika beslut kring vilken empiri och teori som skulle användas. Det finns däremot delar som har valts att delas upp mellan studenterna för att skapa effektivitet men även kvalitet då delar av arbetet kan bli bättre om man hinner sätta sig in i en specifik del mer noggrant, vilket underlättas av att man har en mindre del att fokusera på. Bland annat delades delen kring kunskapsläget upp mellan oss där en fokuserade mer på bakgrund i form av rapporter från exempelvis Skolverket och en av oss fokuserade på tidigare forskning. Detta gjorde det möjligt att hinna överblicka bakgrunden och forskningsläget kring ämnet på ett bättre sätt. Likaså delades även delarna kring teori och metod upp där en av oss satte sig in något mer i teorierna medan den andra valde att fokusera på att beskriva metoden. Kodning och analys av material samt beskrivning av resultat, analys och diskussion har skett tillsammans då det grundat sig i diskussioner oss emellan. Viktigt att poängtera är dock att trots att vissa delar av arbetet har delats upp har alla delar, oavsett vem som skrivit, genomlästs samt bearbetats ett flertal gånger av oss båda vilket gör att båda två i slutändan kan stå för den slutprodukt som presenteras.

5. Resultat och Analys

I detta avsnitt presenteras de teman som utifrån studiens syfte och frågeställningar framkommit som intressanta i det empiriska materialet. Materialet kommer här att analyseras med hjälp av de teoretiska utgångspunkter som studien har för att på den vägen försöka skapa förståelse och mening i materialet. Analysen börjar i en diskussion kring skam som eleverna många gånger lyfter som en bidragande orsak till att en återkomst till skolan är svår. Sedan fortsätter analysen i vidare diskussion kring vikten av goda relationer till lärare för att slutligen landa i en diskussion kring elevers upplevelser av krav och resultatfokus i skolan, vilket dessutom ser ut att vara en röd tråd i alla delar i analysen och i elevernas berättelser.

5.1. Elevers upplevelser av skam

Elevernas upplevelse av att känna skam inför att träffa sina kompisar när de stannat hemma en längre period samt upplevelsen av att allting blir värre och värre med tiden är något som återkommer i samtliga podcastavsnitt som har analyserats. Ju längre eleverna stannar hemma, desto svårare verkar det vara för eleverna att ta sig tillbaka till skolan då de blir mer socialt isolerade och av den anledningen mer rädda för att träffa folk. Dessa teman verkar hänga samman och kommer därför att tas upp i en diskussion om skam och hur det ofta är skammen som gör att eleverna blir kvar hemma.

I analysen av de valda poddavsnitten har det blivit tydligt att skam är en känsla som uppkommer i många av de hemmasittande elevernas fall och att känslan av skam är något som också kan komma att framkalla andra känslor. Detta är något som bekräftas av Scheffs (1990, s. 169) teori om skam, där han menar att skam kan vara den mest smärtsamma känslan vi kan känna. Bland annat använder sig Sheff (Ibid) av ett begrepp som han kallar för “unacknowledged shame” vilket innebär att personen inte kan erkänna eller identifiera sin skam och därför inte heller kan vara helt medveten om hur de underliggande känslorna påverkar dels beteenden men även andra känslor.

“Nä, jag mådde ju bara dåligt och ville inte träffa folk och jag visste inte vad det var.” (Intervjudeltagare 6).

I citatet ovan beskriver en tidigare hemmasittare en känsla av att må dåligt och en ovilja att interagera med andra människor i sin närhet. Däremot är det oklart för personen varför den

känner som den gör och vad som egentligen är den underliggande orsaken till dessa negativa känslor. Genom att applicera Scheffs begrepp 'unacknowledged shame' på denna situation kan det förstås som att individen kanske inte helt och hållet har identifierat att det är en känsla av skam som ligger till grund för dennes dåliga mående (Scheff 1990, s. 169). Detta skulle kunna innebära att eleven inte har lyckats erkänna och acceptera skammen som denne känner, vilket i sin tur kan resultera i en bristande förståelse för elevens egna känslor. Denna brist på självinsikt kan göra det svårt för personer att hantera sina känslor på ett konstruktivt sätt och att ta itu med underliggande problem på ett effektivt sätt.

“Jag svarar, jag vet inte vad jag brukar svara. Jag brukar inte riktigt komma på något svar. Så jag brukar bara börja prata om något annat då.” (Intervjudeltagare 2).

I citatet ovan svarar respondenten på frågan vad denne brukar svara sina kompisar när de undrar varför eleven är hemma. Eleven beskriver att den själv inte vet vad den ska svara då eleven inte har något bra svar. Å ena sidan skulle detta kunna förstås enligt Scheffs (1990, s. 169) begrepp “unacknowledged shame” som beskrivs ovan där eleven helt enkelt inte har identifierat eller förstått den känsla av skam som kanske egentligen är det som håller eleven hemma. Å andra sidan skulle detta citat också kunna förstås utifrån en känsla av skam som grundar sig i en rädsla för vad andra personer i omgivningen ska tycka och tänka, nämligen det Scheff benämner som en känslomässig fälla. Huvudidén bakom teorin om känslomässiga fällor handlar om att samhällets normer och förväntningar i vissa fall kan förhindra människor från att öppet uttrycka sina känslor (Scheff 1990, s. 18). När eleven beskriver att denne väljer att inte svara på frågan och i stället börjar prata om något annat kan det jämföras med en svårighet att uttrycka sina känslor. Detta visar även en annan av studiens respondenter, där känslan av skam uppstod i samband med känslan av vad andra personer i omgivningen skulle tycka och tänka.

“Jag var rädd för vad klasskompisarna skulle säga. [...] Och du vet jag gick från att bli, från att vara vältränad till inte direkt tjock men jag fick dubbelhaka och allt. Jag tyckte det var väldigt pinsamt att ha gått upp i vikt på det sättet.” (Intervjudeltagare 3).

Respondenten till citatet ovan nämner en känsla av att känna sig pinsam över att ha gått upp i vikt och en rädsla för hur viktuppgången skulle tas emot av kompisarna, alltså en rädsla för vad personer i elevens omgivning skulle tycka. Precis som citatet ovan skulle känslan som beskrivs

i detta citat kunna beskrivas som en känslomässig fälla, framför allt då en känslomässig fälla kan innebära att känslor som exempelvis skam och vrede kan förstärkas när det kommer till sociala sammanhang (Scheff 1990, s. 18). Detta blev då en av faktorerna till att eleven var borta från skolan under en längre period. Eleven beskriver en rädsla för att uppfylla de normer som finns i skolan efter att ha varit hemma en tid. Det skulle helt enkelt kunna förklaras som att kraven på eleverna, även socialt och att passa in bland andra elever, blir för stora.

“Jag var borta så länge, jag var borta i tre veckor, så det blev verkligen bara värre och värre. Ju mer man var hemma desto svårare var det och komma tillbaks helt enkelt.” (Intervjudeltagare 3).

När eleven inte går till skolan under en längre tid blir återvändandet dit betydligt mer omfattande för individen, med tanke på den skam som tillkommer av att ha varit hemma. Scheff (1990, s. 15) hävdar att begreppet skam fungerar som en sorts signal för att förstå styrkan i våra sociala band. Han menar att när vi känner oss hotade i våra sociala relationer reagerar vi med känslor av skam för att automatiskt signalera detta hot, inte bara till oss själva utan även till vår omgivning.

I detta fall, när eleven har varit frånvarande från skolan under en längre period kan skammen bli svår att hantera. För det första kan individen känna skam över sin frånvaro och den eventuella uppmärksamhet som kan komma med den, men det kan också finnas en djupare skam över själva orsaken till frånvaron. Detta kan, precis som respondenten i citatet ovan beskriver, leda till att en återvändning till skolan blir än mer utmanande och belastande för eleven. Detta då till exempel elevens sociala band kan kännas hotat på grund av en rädsla för att bli dömd eller avvisad av sina klasskamrater (Scheff 1990, s. 15).

“Då kände jag såhär nu är det ingen poäng, asså det finns ingen mening, varför ska jag gå till skolan? [...] Asså för att det finns...det kändes som att någon hade behövt ta tag i mig och såhär, sen blir det ju dethär att komma ikapp, den ångesten.” (Intervjudeltagare 4).

I citatet som beskrivs ovan berättar eleven om sina tankar kring att hamna efter i skolarbetet, något som följs av en ångest som uppkommer på grund av behovet att behöva arbeta sig i kapp. Skam som begrepp kan relateras till andra negativa känslor och ett exempel som skulle kunna

förklara detta och som framträder i citatet är hur skolans normer och förväntningar, i stället för att stödja eleven, genererar en känsla av misslyckande och ångest, känslor som kan liknas vid skam. Av det som framkommer i elevens ord kan vi alltså anta att känslomässiga fällor och negativa känslor kan hindra människor från att uttrycka sina känslor (Scheff 1990 s. 18). Detta antagande kan exempelvis jämföras med eleven i citatet ovan, där ångest och känslan av att vara otillräcklig inför skolans krav och förväntningar gör det svårt för eleven att kommunicera sina känslor och behov. Resultatet blir en ovilja att återvända till skolan, vilket kan ses som ett försök att undvika den ångestfyllda situationen och de känslomässiga påfrestningarna som den medför.

Den känsla som uppstår hos eleven i det tidigare nämnda citatet kan alltså med hänvisning till Scheffs (1990) teori kopplas samman till känslor av skam. Utöver skamkänslor kan även ångest vara en faktor som kan härledas till de höga krav som respondenten upplever. Det framgår att personen i citatet känner av skolans påtryckningar av att komma i kapp, men samtidigt befinner sig i en position där personen inte har klarhet i hur dessa krav ska hanteras. Genom att betrakta känslan av att vara under press och samtidigt inte riktigt veta hur vi ska möta dessa krav, kan en förståelse kring hur ångest kan vara en naturlig reaktion på den upplevda stressen och osäkerheten uppkomma. Därmed skulle vi kunna tolka respondentens känsla av att inte veta hur denne ska hantera kraven som en del av den bredare känslomässiga upplevelsen, där både skam och ångest kan kopplas till skolans kravställning och ständiga fokus på resultat.

5.2. Vikten av goda relationer till lärare

Återkommande i många av de podcastavsnitt som analyserats är elevernas upplevelser av ensamhet och saknad av förtroende och tillit till lärare och andra vuxna på skolan. Å ena sidan finns det elever som beskriver avsaknaden av goda relationer till lärare och att det påverkade dem negativt, och å andra sidan finns det elever som beskriver vikten av goda relationer till lärare genom att beskriva personer som varit viktiga i deras utbildning och därigenom spelat en viktig roll i deras liv och vägen tillbaka till skolan.

”Vi hade en såhär tjejgrupp i skolan men lärarna var ju lite såhär ‘eh, meh’ och då tappade ju jag förtroendet för, asså, auktoritära figurer, typ lärare. Och då blir jag såhär varför jag ska vända mig till dig om jag känner att du skiter i att jag mår dåligt?” (Intervjudeltagare 4).

Vidare beskriver samma elev avsaknaden av vuxna förebilder på skolan och hur detta har påverkat eleven.

”Om jag hade haft någon tidigt som jag kände förtroende för så tror jag att hela min skolgång hade varit annorlunda idag. Det tror jag.” (Intervjudeltagare 4).

Dessa två citat beskriver hur en elev uttrycker en avsaknad av vuxna på skolan som eleven kände förtroende för, då dessa personer på olika sätt inte bekräftat elevens känslor eller tagit dennes känslor och problem på allvar. Lärarna har på olika sätt brustit i tillit och möjligheten till att skapa en god relation till eleven har därmed inte funnits. I det andra citatet nämner eleven att om det hade funnits en person som eleven hade haft förtroende för hade dennes skolgång kunnat se helt annorlunda ut. Citaten ser ut att visa på vikten av goda relationer till lärare där avsaknaden av goda relationer till lärarna har påverkat eleven negativt. Detta kan förstås med hjälp av ett relationellt perspektiv som kännetecknas av att fokus ligger på vad som sker mellan människor, där relationsprocesser mellan lärare och elev lyfts fram som en extra viktig aspekt (Aspelin 2013, s. 18). Vidare beskriver författaren begreppet deltagarcirklar som innebär att elever deltar i många olika relationer, men att den första och viktigaste cirkeln utgörs av relationen mellan lärare och elev vilket ses som kärnan i utbildningen. Relationen mellan lärare och elev ses som det viktigaste inom det relationella perspektivet (Ibid, s. 184), vilket ser ut att vara i linje med elevens egen utsaga. Eleven väljer inte alls att lägga lika stor vikt vid relationer till kompisar i sin berättelse vilket ytterligare ser ut att styrka vikten av relationer till lärare och andra vuxna på skolan.

Vidare beskriver ytterligare en elev vikten av goda relationer till lärare, om än med en annan ingång, där personen i stället visar på en god relation till en lärare och hur mycket det betytt för personens liv och skolgång.

“Det började ju bara med att vi satt och snackade eller du snackade och jag satt och tittade i golvet och sen började vi prata med varandra och sen liksom efter att vi hade byggt en relation så litade jag på dig [...] Så att det hade ju ingenting med kraven att göra egentligen utan det var väl mer att, ah, att jag litade på dig liksom.” (Intervjudeltagare 6).

Till skillnad från de tidigare citaten har denna elev haft en lärare som eleven litat på och känt förtroende för. Att eleven valde att lyfta detta som en viktig aspekt visar återigen på vikten av goda relationer till lärare utifrån elevernas utsagor. I slutet av citatet visar eleven på att relationen präglades av tillit och var helt utan krav. Eleven beskriver även vägen fram till att relationen skapades, där det från början till slut handlade om umgänge och en relation som framstår som oplanerad och spontan. Eleven beskriver att trots att till en början enbart stuttit och stirrat ner i golvet fortsatte läraren att tillbringa tid med eleven, vilket till slut resulterade i att en stark och god relation växte fram. Detta visar på det som eleven beskriver i slutet av citatet med att det inte fanns några krav från lärarens sida. Eleven behövde inte ens prata för att läraren skulle vara kvar, utan läraren fanns där oavsett prestation. Ytterligare en elev pekar på detta.

”Men, asså, mycket berodde så himla mycket på, typ lärare. Hade man en lärare som var bra då ville man ju gå dit [...] ‘jag är där för att man ville vara med läraren’ eller...ja inte vara med läraren utan mer såhär ‘jag tycker om dig’ och dom kanske är lite mer...” (Intervjudeltagare 5).

I citatet ovan framkommer hur eleven beskriver att en viktig relation till en lärare grundade sig i att eleven tyckte om personen så pass mycket och av den anledningen ville närvara på lärarens lektioner, om än bara för att umgås. Detta är i linje med det som den tidigare eleven lyfte, där det också handlade om spontant och kravlöst umgänge utan fokus på krav och resultat. Dessa citat skulle kunna förstås som att eleverna väljer att lyfta aspekten kring lärare och kravlösa relationer till ytterligare en nivå, där relationen till läraren ligger bortom fokus på utbildning och lärande och i stället handlar om umgänge. Detta skulle kunna liknas vid något som Aspelin (2013, s. 19) kallar för skillnaden mellan samvaro och samverkan. Författaren skiljer på dessa begrepp där samverkan är en målmedveten handling där man ofta arbetar tillsammans mot samma mål, medan samvaro är en omedveten handling där två människor möts utan någon planerad anledning eller plan. Begreppen samvaro och samverkan samt pedagogiskt tillvägagångssätt och pedagogiskt möte är begrepp som kan förklara två olika sidor av rollen som lärare. Å ena sidan är lärare pedagoger som på ett professionellt sätt ska samverka med eleverna genom ett pedagogiskt tillvägagångssätt där de lägger fokus på sin professionella roll som lärare för att få elevernas lärande att gå framåt. I citaten lyfter eleverna däremot en annan aspekt, där det snarare ser ut att handla om en relation som mer liknar vilken annan relation som helst, exempelvis en relation med en kompis. Detta kan i stället liknas vid begreppet samvaro som å andra sidan, till skillnad från samverkan, innebär att lärarna genom ett

pedagogiskt möte i stället möter eleverna som individer och utan något speciellt syfte. När det kommer till samvaro ligger alltså inte lärarens fokus på lärande och krav. Utifrån elevernas ord kan det förstås som att det var samvaron som var det viktiga och till och med avgörande för att relationerna skulle bli bra.

Sett till de citat som har framkommit under denna rubrik ser vi att samtliga elever visar på vikten av goda relationer till lärare, om än på olika sätt, vilket är i linje med det relationella perspektivet som också lägger vikt vid relationen mellan lärare och elev. När blicken riktas till elevernas egna utsagor blir det också tydligt att det inte bara är relationerna i sig, utan att det är de kravlösa relationerna som bygger på spontant umgänge, som ser ut att spela en extra stor roll. Den kravlösa relationen som ligger utanför lärandet och det som vanligtvis är lärarnas fokus ser ut att spela en viktig roll för eleverna vilket innebär att Aspelins (2013, s. 19) begrepp samvaro är en bra utgångspunkt för att förstå elevernas ord. Men hur kan det förstås att det är de kravlösa relationerna som verkar vara det viktigaste enligt eleverna och varför är det just det kravlösa som ser ut att leda till goda relationer?

I början av analysen lyftes elevernas upplevelser av skam, både gentemot att prestera inför sina kompisar kring sociala aspekter men även att prestera i skolan. Även krav lyftes som en bidragande orsak till att ångestkänslor och skam ökar, då eleverna skäms för att de inte klarar av att prestera på den nivå som de borde, vilket blir tydligt när eleverna ständigt upplever en känsla av misslyckas då kraven som ställs på dem är för höga. Även detta skulle gå att koppla ihop med vikten av relationer till lärarna och därigenom förstå det på ytterligare en nivå.

“Nä men jag kände mig väl, asså det blev ju liksom att du var flera gånger i veckan tror jag hemma hos mig och tillslut så, ah, lärde jag väl känna dig på ett sätt så att jag kunde prata med dig som jag kunde prata med mina föräldrar och sen kanske man kunde prata om sånt som inte var liksom det här med krav och sådär utan att man bara pratade om roliga liksom saker och du berättade saker om vad du gjorde och hade för hobbies och liksom sånt där allmänt som gjorde väl att jag kanske tyckte att det var lite enklare att prata med dig. Så att jag inte behövde fokusera på det här, nu måste du, nu måste vi gå till skolan, kom igen nu, nu ska vi gå eller sådär utan det var väl fokus mer på, ah, allt, vad som helst egentligen.” (Intervjudeltagare 6).

Eleven i citatet ovan beskriver att en god relation till en lärare som denne hade var präglad av roliga saker och helt utan krav. Det som framgår i citatet ovan är att eleven anser att det positiva i denna relation var att den var kravlös och att läraren under lång tid umgicks med eleven och att de på den vägen lärde känna varandra. Detta kan återigen liknas vid det som tidigare elevcitat pekade på vilket kopplades till Aspelins (2013, s. 19) begrepp samvaro där eleverna lyfte att det var detta som var betydelsefullt för relationen då det handlar om att umgås utanför lärandet och försöka se personerna som individer. Till skillnad från tidigare elevcitat lyfter eleven i citatet ovan ytterligare en aspekt, nämligen hur läraren berättade saker om sig själv såsom hobbies och liknande och att det gjorde det lättare för eleven att själv öppna upp sig. Detta kan tolkas som att eleven uppskattade att läraren gick ifrån rollen som lärare och i stället pratade om saker som inte alls hade med skolan att göra. Detta kan förstås som att det fick läraren att kännas mer som vilken annan person som helst som också öppnade upp sig om sitt liv. Vidare beskriver eleven att det kändes som att prata med sina föräldrar vilket också indikerar på en trygghet vilket kan förstås som att den tryggheten helt enkelt grundade sig i att läraren visade sig medmänsklig genom att också prata om sig själv. Genom att läraren visar sig själv som medmänsklig blir både kraven mindre men även otryggheten som naturligt kan finnas kring att prata med en person som är professionell. Detta skulle kunna förstås med hjälp av begreppet skam som togs upp tidigare i analysen där Scheff (1990, s. 15-19) beskriver skam som en känsla av att vara mindre värd samt en önskan om att denna känsla inte ska visas för andra. Scheff beskriver även vidare att känslan av skam kan uppstå när normer och olika förväntningar bryts. Genom att backa tillbaka till eleven i det sistnämnda citatet kan anledningen till att relationen till läraren betyder mycket för eleven förklaras genom att relationen var fri från skam. Detta skulle kunna förstås som att de normer och förväntningar som eleven är van att inte kunna uppfylla, inte finns närvarande i denna relation eftersom läraren inte ställer de kraven, något som i sin tur gör att skamkänslor inte uppstår. Likaså kan den trygghet som finns till läraren också göra att eleven inte har ett behov av att dölja sina känslor och därför inte heller upplever känslan av skam på samma sätt. Detta visar på att om eleven känner sig trygg med läraren och inte upplever för höga krav uppstår heller ingen känsla av skam då eleven inte har något att skämmas för inför den andra personen, vilket i sin tur gör att relationen blir bättre. Även detta ser ut att visa på vikten av kravlösa relationer utifrån elevernas utsagor.

5.3. Fokus på krav och resultat

I de två tidigare resonemangen i analysen angående elevers upplevelse av skam samt vikten av goda relationer till lärare framträder en röd tråd där fokus på krav och resultat ser ut att spela

en avgörande roll för eleverna. Upplevelsen av skam ser ut att grunda sig i en känsla av att inte uppfylla de krav och normer som på olika sätt präglar skolan, där det kan handla både om skolprestationer men även de sociala krav som finns inom skolans väggar. Relationerna till lärarna ser många gånger ut att brista, vilket eleverna lyfter som en negativ aspekt. Även detta ser ut att grunda sig i en form av resultatfokus där lärarna alltför ofta fokuserar på det som Aspelin (2013, s. 19) kallar för samverkan som handlar om lärande och det professionella, och allt för ofta glömmer det som kallas för samvaro där relationer på ett djupare plan mellan elev och lärare skapas. Det ser dessutom ut att finnas en koppling mellan relationerna till lärarna och skam vilket även det ser ut att grunda sig i att de kravlösa relationerna också är de som ser ut att likna Aspelins (Ibid) begrepp samvaro och därmed också är det som gynnar eleverna utifrån deras utsagor. Allt ser med andra ord ut att hänga ihop där fokus på krav och resultat inte ser ut att gynna eleverna. Om detta kopplas till det relationella perspektivet och begreppet samvaro som tidigare lyfts upp skulle detta kunna förstås med att lärarna lägger för mycket fokus på krav och att eleverna ska prestera och därmed glömmer den andra viktiga faktorn, nämligen att de också företräder en vuxen förebild i elevernas liv. Det skulle kunna handla om att skolan är uppbyggd på ett sådant sätt att lärarna inte har tid för samvaro och att umgås med eleverna eller att lärarna inte ser samvaro som en del av deras arbetsuppgift och av den anledningen enbart lägger fokus på deras roll som professionell vilket innebär samverkan med eleverna. Oavsett orsak är eleverna överens om att relationerna är en viktig del för dem där de betonar vikten av det som kan förstås utifrån Aspelins (Ibid) begrepp samvaro.

Fokus på krav är inte bara en förklaring av skam och bristande relationer till lärarna utan det framkommer även uttryckligen som ett problem i elevernas utsagor vilket syns tydligt i de två citaten som följer nedan.

“Nu är du back. Nu har du, nu har du detta du måste göra. Och nu har du ännu mer du måste göra. Så nu måste du satsa och köra igång. Och så. Och typ, dom sa att ja stanna inte hemma nu mer, du måste satsa nu eller så vet vi inte hur vi ska göra liksom. Så det kändes inte riktigt som dom försökte hjälpa mig direkt. Det gjorde mig bara mer, kändes bara ännu mer olönt att gå till skolan också.”
(Intervjudeltagare 1).

“Ingenting, jag skulle väl bara mått sämre och känt att jag var, inte räckte till liksom, asså att jag skulle göra saker som jag egentligen visste att jag var

tvungen och göra men att de kraven skulle väl egentligen ge motsatt effekt tror jag, att nu måste du gå till skolan, nu måste du göra det här, nu måste du gå ut, du måste träffa dina kompisar, du måste göra det här, det skulle bara gjort att jag mådde ännu sämre.” (Intervjudeltagare 6).

Citatet ovan är tydliga exempel på hur elever upplever att kraven som ställs på dem inte är en bra väg framåt då det enbart gör att de mår sämre. Kraven som skolan och samhället ställer på dem kring snabb återvändo till skolan är inte det som eleverna själva lyfter som något viktigt eller som en bra väg framåt. Ser vi till elevernas ord verkar det snarare som att kraven gör situationen värre då eleverna enbart mår sämre, blir stressade och upplever känslan av misslyckande, vilket i sin tur riskerar att mynna ut i en känsla av ångest och skam där de skäms över sig själva och det som de inte klarar av. Varje krav som de inte uppfyller kan ses som ett kvitto på deras misslyckande vilket förstärker deras känsla av skam och ångest.

“Att ta det lugnt och bry er inte om skolan det kan lösa sig sen, gör bara så att personen mår bättre först.” (Intervjudeltagare 1).

I citatet ovan framkommer att skolan och skolplikten är sekundär och inte ligger överst i elevens prioritering, där eleven i stället vill prioritera sitt mående i första hand. Det som eleven i citatet ovan beskriver är det som tidigare kunnat utläsas i många av de tidigare citaten som presenterats i denna analys. Det ser med andra ord ut att ligga för mycket fokus på resultaten inom skolan vilket inte gynnar hemmasittarna på ett bra sätt utan snarare stjälper deras väg tillbaka till ett bra mående och en bra skolgång i framtiden. De ungas perspektiv, som varit kärnan i denna studie och analys, visar på att det som de pekas ut som brister ligger utanför individuella orsaker och visar i stället på en problematik som finns i skolan och hos skolpersonalen. Även detta kan kopplas till det relationella perspektivet där Aspelin (2013, s. 181) framhåller att det relationella perspektivet, till skillnad från många andra perspektiv inte enbart fokuserar på elevens individuella orsaker utan också lyfter blicken och ser till det sammanhang som eleven befinner sig i, nämligen skolmiljön. Det som eleverna själva försöker peka på ligger i hur skolan är utformad och hur skolan väljer att ta hand om de elever som är hemmasittare och lider av problematisk skolfrånvaro och desto mindre över egna orsaker till frånvaron.

6. Avslutande diskussion

I detta avsnitt sammanfattas de resultat som framkommit i studiens analys för att besvara studiens syfte och frågeställningar. Därefter följer en diskussion kring resultatet i relation till den tidigare forskningen. Avsnittet innefattar även en diskussion kring studiens valda metod med kritiska ögon där brister och förbättringsmöjligheter presenteras. Avslutningsvis ges förslag på framtida forskning.

6.1. Slutsats av studiens syfte och frågeställningar

I resultatet och analysen framkom hur de sex elever som medverkat i de podcasts som analyserats ser på sin situation som hemmasittare. Det finns en tydlig röd tråd i att eleverna mår dåligt men även att de har en del att säga om saker som hade gått att förbättra både från skolans men även samhällets håll. Nedan presenteras slutsatser och svar på de frågeställningar som inledde studien för att på den vägen besvara studiens syfte.

6.1.1. Hur beskriver hemmasittare synen på sig själva och sitt mående?

Det som tydligt framkommer i elevernas berättelser är att deras syn på sig själva är präglad av en negativ bild, där det ofta framkommer negativa känslor som kantas av känslor som skam och att de skäms för sig själva på olika sätt. Det framkommer att det dels kan handla om att eleverna skäms inför sina kompisar när de varit ifrån skolan en längre period men även att de skäms för att inte klara av de olika krav som ställs på dem från skolans håll. Deras dåliga mående ser ut att många gånger grunda sig i krav och resultat på olika sätt där elevernas upplevelse av skam uppstår då de inte klarar av att leva upp till de krav som ställs på dem där kraven både kan ses som sociala men även kunskapsmässiga.

6.1.2. Hur beskriver hemmasittare betydelsen av relationer till lärare på skolan?

Elevernas berättelser visar tydligt på att goda relationer till lärare ser ut att spela en stor och viktig roll för elevernas orsak till frånvaron men även vägen tillbaka till skolan efter att eleverna varit frånvarande en längre period. Tydligt i resultatet är att det är relationen till lärare som ser ut att spela den mest avgörande rollen. En del elever visar på bristen på goda relationer till lärare där de upplevt att lärare svikit dem på olika sätt eller inte funnits där och att det varit en bidragande orsak till frånvaron. Andra elever visar i stället på vikten av goda relationer till lärare då de beskriver hur en viss person betytt mycket för dem då de sett till att skapa en god relation och att den relationen många gånger till och med varit avgörande för deras väg tillbaka

till skolan. Relationen till lärare i sig ser ut att vara viktigt men det som framkommer extra tydligt i studien är vikten av att lärarna inte enbart är lärare i den professionella rollen utan att de också bör umgås med eleverna på ett mer spontant sätt, som vilken annan kompisrelation som helst. Här blir begreppet samvaro tydligt som en viktig del för eleverna där relationerna ska baseras på genuint intresse från båda håll där lärarna vill bry sig om eleverna på riktigt och inte enbart ställa krav som de delvis gör i den professionella rollen som lärare. Även här ser det ut som att lärarna lägger för stor vikt vid sin professionella roll som ställer krav, och glömmer bort den delen där de interagerar med elever utan att eleverna ska prestera och visa goda resultat. Relationerna till lärarna ser dessutom ut att kunna kopplas ihop med skam, där de lärare som faktiskt lägger tid på samvaro också släpper fokus på krav och resultat och därmed också minskar skamkänslorna då eleverna inte behöver uppleva att de misslyckas i relationen till lärarna. Både skam och vikten av en god relation till lärare ser ut att förenas i begreppet krav och att skolan överlag fokuserar för mycket på resultat vilket inte ser ut att gynna eleverna.

6.1.3. Vad försöker hemmasittarna förmedla till samhället genom sina berättelser i podcasterna?

Resultaten ser ut att förenas i elevernas upplevelse av för höga krav vilket i sig ser ut att leda till ökade skamkänslor hos eleverna men även sämre relationer till lärare då de ser ut att tappa den viktiga delen av samvaro om de enbart fokuserar på krav vilket i sin tur återigen ökar upplevelsen av skam hos eleverna. Det blir tydligt att det som eleverna försöker förmedla till samhället, och som blir tydligt genom deras berättelser, är att det finns många brister som de upplever hade kunnat förbättras om personer i samhället hade förstått dem och deras situation bättre. Tydligt i alla teman som vi tagit upp i analysen är att upplevelsen av krav är för stor. Alla elever är eniga om att det på olika sätt ställs för höga krav på dem när de inte har förmåga att prestera i det skick och i det mående som de befinner sig i. En elev svarar bland annat följande på en fråga om vad eleven vill förmedla till vuxna personer: "Ta det lugnt och bry er inte om skolan, det kan lösa sig sen, gör bara så att personen mår bättre först" (Intervjudeltagare 1). Detta citat visar tydligt på det som många andra elever också försöker sätta fingret på, nämligen att det ställs alldeles för höga krav på dem när de ska ta sig tillbaka till skolan och att detta är fel väg att gå. Eftersom eleverna själva beskriver sig må dåligt är skolan ingenting som de prioriterar utan måendet måste prioriteras före prestationer. Detta kan förstås som att eleverna, genom sina röster, försöker förmedla att kraven som ställs på dem är för höga och att det ständiga fokuset på resultat inom skolan är fel väg att gå. I stället önskar de att personer i

deras närhet ska se till deras mående och försöka bygga goda relationer för att inte skambelägga och skapa ångest bland eleverna då det enbart ser ut att göra situationen ännu värre.

6.2. Resultatdiskussion

Det resultat som har framkommit genom studiens empiriska material stämmer till viss del överens med den tidigare forskning som har tagits upp i studien. Dock anser vi att det saknas en del forskning om ämnet hemmasittare och framför allt på skillnaden mellan elever som skolkar och elever som blir hemmasittande av specifika anledningar, där vi med denna studie hoppas bidra med viss kunskap om gruppen hemmasittande och hur de beskriver sin situation.

De artiklar och den forskning som använts i kunskapsläget är relativt enade i de frågor som rör hemmasittare, där bland annat både Forsell (2020, s. 132) och Ekstrand (2015, s. 470) lyfter relationen mellan eleven och lärare som en bidragande faktor till hur eleven trivs och på den vägen kan ta sig tillbaka till skolan från att ha suttit hemma en längre tid. Det lyfts fram en koppling mellan en god relation till sin lärare och en större benägenhet att tycka om skolan och att vilja vara där, vilket i de flesta fall resulterar i mindre frånvaro. Elevernas upplevelse av ensamhet och lågt förtroende för lärare var något som var återkommande i flera av elevernas berättelser. Här kan en slutsats dras, precis som den tidigare forskningen om ämnet pekar på, att avsaknaden av viktiga relationer i skolan är en av faktorerna till att elever blir hemmasittare. Men det kan också vara en indikation på att de som är hemmasittare utan en god relation till en lärare har svårare att återvända till skolan än en elev som faktiskt har det.

En viktig aspekt som Forsell (2020, s. 133) nämner är att den orsak som utlöser frånvaron inte alltid är det som gör att den fortsätter, utan att faktorer som ångest och kravställning kan leda till en förvärring av situationen. Det som framkommit i studiens empiriska material är att flera av respondenterna känner en skam efter att ha varit ifrån skolan under en period, en skam som i flera fall lett till ångest. Vidare är bristen på sociala relationer med sina skolkamrater och hur detta påverkar skolvägran, något som Havik et al. (2015, s. 7) tar upp i sin forskning. Även detta är något som framgått i analysen, där det tydligt framkom att några av respondenterna känt en skam över att träffa sina vänner efter att ha varit borta från skolan en längre tid, något som i sin tur har problematiserat en återgång till skolan.

Något som både Havik et al. (2015, s. 16) och Strömbeck et al. (2021, s. 10) framhåller är vikten av att vidta tidiga åtgärder för att förebygga hemmasittande. Trots detta visar studiens analys

att för höga krav och en överdriven betoning på resultat i skolan utgör bakomliggande faktorer till skolfrånvaro, en aspekt som inte alltid beaktas i de tidiga interventionerna. När en elev blir frånvarande från skolan sätts ofta fokus på att få tillbaka eleven till klassrummet så snabbt som möjligt, vilket för dessa elever kan upplevas som en ytterligare belastning i en redan stressig situation. I stället för att enbart fokusera på en återgång till skolan borde insatserna adressera de underliggande orsakerna till frånvaron, inklusive de krav och förväntningar som bidrar till elevens stress och ångest.

Den tidigare forskningen talar alltså om vikten av tidig upptäckt men även hur man ska arbeta för att elever så snabbt som möjligt ska komma tillbaka till skolan vid problematisk skolfrånvaro. Det läggs mycket fokus på vad som är orsakerna och vad man ska göra för att hitta snabba lösningar på detta så att eleven så snabbt som möjligt kommer tillbaka till skolan igen. Fokuset ligger helt enkelt på skolan och skolplikten och att eleven hamnar efter, men det pratas desto mindre om hur eleverna som är frånvarande faktiskt mår och hur man kan arbeta i den frågan. I poddarna som vi analyserat blir det dock tydligt att det är de krav som uppkommer från olika håll som många gånger enligt ungdomarna gör allt värre. Den tidigare forskning och resultaten i denna studie ser med andra ord inte ut att vara överens. Enligt den tidigare forskningen hävdar Tangen (2009, s. 841) att det är viktigt att lyssna på vad eleverna säger eftersom deras åsikter kan bidra med ett viktigt inslag i debatten om inkludering i skolan, och att dessa barn bör bli lyssnade på eftersom de själva är de största experterna på sina egna liv och erfarenheter (Tangen 2009, s. 841). I intervjuerna skildrar eleverna bland annat att deras problematik ligger djupt rotad i dåligt mående och att de många gånger inte är mottagliga för att gå tillbaka till skolan i det psykiska skick som de faktiskt befinner sig i, något som vi alltså enligt Tangen (2009, s. 841) bör ta större hänsyn till. Detta ser ut att vara i linje med det som denna studie också visar på då det blir tydligt att eleverna har en annan vinkling och syn på vad som är viktigt för dem i sin situation som frånvarande än det som den tidigare forskningen skildrar. Det ser med andra ord ut som att det som de elever som vi har lyssnat till i denna studie har något att bidra med då det visar på något som den tidigare forskningen ser ut att sakna. Det innebär i sin tur att det som Tangen (2009) lyfter fram stämmer, där vi måste komma ihåg att låta de personer som faktiskt befinner sig i en situation också få uttrycka sig då de trots allt är experter på sina egna liv.

6.3. Metoddiskussion

Den kvalitativa metoden som använts i denna studie har gjort det möjligt att få svar på studiens syfte där fokus var på att få fram elevernas känslor och tankar kring sin egen situation. Att göra en sekundäranalys och därmed välja att använda oss av material som redan var publicerat i media gav den vinkling på arbetet som också var syftet där elevernas röster fick möjlighet att lysa genom hela arbetet och även leda fram till slutsatser som visar på vad dessa personer faktiskt försöker förmedla till samhället via de podcasts som de medverkat i.

Viktigt att nämna är dock att den valda empirin enbart utgick ifrån podcaster från två olika produktionsbolag vilket ger en viss bredd men det hade givetvis varit en fördel om podcaster från ytterligare produktionsbolag hade använts för att på den vägen få en ännu mer trovärdig bild av resultatet. Detta då det alltid är viktigt att ha i åtanke att podcasterna kan ha vinklats på olika sätt för att förmedla en viss sak som ett produktionsbolag vill framhålla och därmed inte visa hela bilden vilket gör att studien saknar en viss objektivitet. Exempelvis kommer en del av de valda podcasterna från ett produktionsbolag som är public service och därmed inte har något vinstintresse medan vissa andra podcast kommer från ett produktionsbolag som är av privat karaktär och därmed skulle kunna ha valt att vinkla avsnitten på så vis att det som är till deras företags fördel framkommer. Dessa aspekter är alltid viktigt att förhålla sig till och att kritisk granska. Beslutet togs dock att podcasterna fungerade för denna studie då podcasterna presenterades på ett sådant sätt att eleverna fick prata fritt om deras situation vilket var studiens syfte. Det var inga frågor som riktades direkt till det privata företags vinning och inte heller ledande frågor i deras riktning utan det var långa intervjuer där eleverna fick möjlighet att fritt berätta om sin situation. Med det sagt ansågs podcasterna kunna fylla ett syfte i studien och därmed användas även om det givetvis alltid är viktigt att förhålla sig kritiskt och givetvis hade det varit en fördel för studiens objektivitet om ytterligare bredd i valet av podcasts hade gjorts.

Viktigt att påpeka är också att resultatet inte heller går att generalisera eftersom studien är av en kvalitativ karaktär och därmed enbart bygger på sex stycken podcasts med sex intervjuer med olika elever. Resultatet ger dock en bra bild av hur hemmasittare själva beskriver sin situation vilket var syftet med studien. Slutsatser som visar på hur elever beskriver sin egen situation, sitt mående, vikten av relationer till lärare samt vad skolan och samhället kan göra bättre har kunnat dras. Givetvis kan inte detta svara för vad alla elever som är eller har varit hemmasittare tycker och tänker. Genom att lyssna på elevernas egna ord kan bilden av hur det kan se ut att vara hemmasittare tydliggöras och på den vägen bredda kunskapen om ämnet.

Genom att lyssna på elevernas egna ord kan förståelsen för deras situation öka samt kunskapen kring hur de ska hjälpas. Det har även blivit tydligt i studien att många av de brister som eleverna tagit upp framgått i många av elevernas röster vilket visar på en viss mättnad vilket även om det inte kan generaliseras på vilken miljö som helst trots allt ger en bra bild över hur gruppen hemmasittare kan tänka och känna vilket är viktigt att ha med sig in i arbetet med att kunna hjälpa dessa elever.

6.4. Förslag på vidare forskning

Något som oväntat fick ta stor roll i denna studie, på grund av att det framkom som en avgörande faktor för många av eleverna, var relationen till lärare. I och med denna iakttagelse hade det varit intressant att forska vidare på den biten för att försöka ta reda på vad lärares syn på detta är. Hur arbetar lärare för att se och höra dessa elever? Är lärarna ens medvetna om den roll som de faktiskt spelar för dessa elevers mående och väg tillbaka till skolan men även möjlighet att förebygga problematisk skolfrånvaro? Extra intressant hade givetvis varit att undersöka den delen av lärarnas roll som vi beskrivit som samvaro i denna studie. Är de medvetna om att deras roll som lärare kan ha två sidor där det inte enbart handlar om att vara professionell?

7. Källförteckning

Aspelin, Jonas (2013) Introduktion I: Aspelin, Jonas (red.) *Relationell Specialpedagogik – i teori och praktik*. Mölnlycke: Kristianstad University Press, s. 7-12.

Aspelin, Jonas (2013) Vad är relationell pedagogik? I: Aspelin, Jonas (red.) *Relationell Specialpedagogik – i teori och praktik*. Mölnlycke: Kristianstad University Press, s. 13-26.

Aspelin, Jonas (2013) Var är relationell specialpedagogik? I: Aspelin, Jonas (red.) *Relationell Specialpedagogik – i teori och praktik*. Mölnlycke: Kristianstad University Press, s. 179-189.

Baker, Matt & Felicity L. Bishop (2015) Out of school: a phenomenological exploration of extended non-attendance. *Educational Psychology in Practice*, 31 (4): 354–368.

Berg, Martin (2013) George Herbert Mead. I: Henrik Stenberg & Bo Isenberg (red.) *Relationell socialpsykologi - klassiska och samtida teorier*. Stockholm: Liber, s. 16-32.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan. Stockholm: Liber.

Casoli-Reardon, Michele, Nancy Rappaport, Deborah Kulick & Sarah Reinfeld (2012) Ending School Avoidance. *Educational Leadership; Students Who Challenge Us*, 70 (2): 50–55.

Ekstrand, Britten (2015) What it takes to keep children in school: a research review. *Educational Review*, 67 (4): 459-482.

Fielding, Nigel (2004) Getting the most from archived qualitative data: epistemological, practical and professional obstacles. *International Journal of Social Research Methodology*, 7 (1): 97–104.

Forsell, Tobias (2020) *Man är ju typ elev, fast på avstånd. Problematisk skolfrånvaro ur elevers, föräldrars och skolpersonals perspektiv*. PhD dissertation, Umeå Universitet.

Havik, Trude, Edvin Bru & Sigrund K. Ertesvag (2015) Assessing reasons for school non-attendance. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 59 (3): 316–336.

Justesen, Lise & Nanna Mik-Meyer (2011) *Kvalitativa metoder: från vetenskapsteori till praktik*. Lund: Studentlitteratur.

Karlberg, Martin & Sara Persson (2017) *Problematisk skolfrånvaro, en forskningsöversikt*. Elevhälsa, nr. 4.

Rätten till utbildning (2023) *Antalet hemmasittare har ökat lavinartat från 8 500 elever till 17 000 elever på fyra år*.

Scheff, Thomas J. (1990). *Microsociology: discourse, emotion, and social structure*. Chicago: University Of Chicago Press.

SFS 2010:800 *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SFS 2001:453 *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.

Skolverket (2021) *Nationell kartläggning av elevfrånvaro. De obligatoriska skolformerna samt gymnasie- och gymnasiesärskolan*. Rapport 2021:10. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2010) *Skolfrånvaro och vägen tillbaka. Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans och förvaltningens perspektiv*. Rapport 341. Stockholm: Skolverket.

SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*. Stockholm: Statens Offentliga Publikationer.

Strömbeck, Johan, Robert Palmér, Ia Sundberg Lax, Jonas Fäldt, Martin Karlberg & Martin Bergström (2021) Outcome of a Multi-modal CBT-based Treatment Program for Chronic School Refusal. *Global Pediatric Health*, 8: 1-13.

Tangen, Reidun (2009) Conceptualising quality of school life from pupils' perspectives: A four- dimensional model. *International Journal of Inclusive Education*, 13 (8): 829– 844.

Thorne, Sally (1998) Ethical and representational issues in Qualitative Secondary Analysis. *Qualitative Health Research*, 8 (4): 547–555.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.